راهکارهای تقویت عفاف در فرزندان

در جامعهٔ امروز که ارزش‌های اخلاقی با چالش‌های گوناگونی مواجه است، تربیت فرزندانی عفیف و پاک آرزوی هر پدر و مادر متدین و آگاهی است.

در این نوشتار می‌کوشیم با بیانی ساده و کاربردی، اقدامات اساسی و راهکارهای عملیاتی برای تقویت عفت جنسی در فرزندان ارائه دهیم تا والدین بتوانند با به‌کاربردن این رهنمودها، ضمن محافظت از فرزندان خود در برابر آسیب‌ها، نسلی پاک و بافضیلت تربیت کنند.

***

بخش اول) اصول رشد و تقویت عفت جنسی

برای ایجاد و تقویت عفت جنسی در فرزندان می‌توان چند اصل کلی ارائه داد که بر تمام فعالیت‌ها و اقدامات تربیتی والدین حاکم است؛ به طوری که در همهٔ مراحل و شرایط و نیز اقدامات تربیتی مرتبط با عفت جنسی به کار گرفته می‌شوند. به کاربردن این اصول از طریق راهکارها و تکنیک‌های تربیتی، نقشی بنیادین در ایجاد و تقویت عفت جنسی دارد.

الف) اصل پیشگیری از تهییج و تحریک

یکی از اساسی‌ترین راه‌های برون‌رفت از بی‌عفتی مرتبط با غریزهٔ جنسی و نیز تقویت و رشد عفت در اخلاق اسلامی، کنترل تحریک‌پذیری و تهییج این غریزه است. اخلاق دینی با شناختی که از غریزه جنسی ارائه می‌دهد و بر آن پافشاری می‌کند، منطقی ویژه درباره این غریزه اعمال می‌کند؛ منطقی که با این تصور که رها کردن مسیر ارضای غریزه جنسی موجب سیرشدن و بی‌میلی و آسودگی در آن می‌شود، متفاوت است. تأکید در اخلاق دینی بر این است که غریزهٔ جنسی غریزه‌ای عمیق، نیرومند و دریاصفت است و هرچه بیشتر اطاعت شود، سرکش‌تر می‌شود.[۱]

بر اساس این نگرش، تحریک و تهییج و آزادی بی‌قید این قوه نه‌تنها سبب اشباع و ارضای درست و بهنجار آن نمی‌شود، بلکه موجب به‌وجودآمدن انحراف‌ها و آسیب‌های بی‌شماری می‌شود؛ ازاین‌رو والدین باید بکوشند تا از هر عامل به‌وجودآورندهٔ تحریک و تهییج این غریزه پرهیز کنند.

ب) اصل شکل‌دهی نقش و هویت جنسی مطابق فطرت

شرایط و اقدامات تربیتی باید به گونه‌ای فراهم شود تا فرزند در مسیر رشد غریزه جنسی، رشدی بهنجار و مطابق با خلقت خود داشته باشد. بر اساس این اصل، تلاش بر این است تا هویت جنسی و نقش‌های جنسیتی فرد بر هم منطبق شود تا فرزند نظر مثبتی به هویت جنسی و نیز نقش‌های جنسیتی خود داشته باشد و رفتارها و کنش‌های مطابق با آنها را به‌خوبی ایفا کند؛ به گونه‌ای که دختر به دختر بودن خویش و پسر به پسر بودن خود افتخار کنند و نقش‌های مرتبط با آن را به‌خوبی ایفا نمایند و والدین نیز فعالیت‌ها و اقدامات خود را با نقش و هویت جنسی فرزندان انطباق دهند.

ج) اصل تحکیم دینداری برای تقویت عفت جنسی

غریزه جنسی یکی از امیال طبیعی وجود انسان است که به طور طبیعی به مرحله شکوفایی می‌رسد؛ بر همین اساس یکی از مهم‌ترین اصول برای درامان ماندن از آثار و پیامدهای منفی آن، تقویت خودمهارگری فرزند است که از طریق تحکیم دینداری ایجاد می‌شود. درواقع مهم‌ترین عامل در تقویت عفت به‌ویژه عفت جنسی، تقویت اعتقادات دینی و پایبندی به اعتقادات مذهبی است که به شکل نیرویی باطنی و خودمهارگر، فرد را از انجام کارهایی برخلاف عقل و شرع بازمی‌دارد. مذهب و اعتقادات مذهبی مهم‌ترین عامل در تصحیح رفتارهای اخلاقی و ایجاد ضمانت اجرائی برای تحقق آنها هستند.

د) اصل تحکیم و تقویت حیا

حیا در اخلاق اسلامی جایگاه رفیعی دارد؛ به طوری که در رأس مکارم اخلاق قرار می‌گیرد. در تعریف حیا گفته‌اند نیرویی است مهارکننده و نظم‌دهنده که رفتار و افکار انسان را بر اساس شرع و عرف تنظیم می‌کند.[۲]

بر همین اساس تقویت و نهادینه‌کردن عنصر حیا در فرزندان، سبب جلوگیری از بسیاری از آفت‌های غریزه جنسی می‌شود. درواقع حیا موجب پدیدآمدن عفت می‌شود؛ همچنان‌که حضرت علی(ع) فرموده است: « ثمره الحیاء العفّه، نتیجهٔ حیاداشتن، عفت است.» [۳]

نهادینه‌کردن و تقویت تدریجی این عنصر، فرد را از رفتارها، کنش‌ها، تخیلات و اندیشه دربارهٔ مسائل جنسی پرهیز می‌دهد و شرایط مناسبی برای تقویت عفت جنسی فراهم می‌کند. انسان باحیا نه‌تنها خود به رفتار، گفتار و اندیشه جنسی دست نمی‌زند، بلکه از دیدن هرزگی و بی‌حیایی‌های دیگران نیز پرهیز می‌کند.

ه) اصل پیشگیری از نابهنجاری‌ها و کژکاری غریزه جنسی

مراد از نابهنجاری جنسی در تلقی دینی، هر نوع رفتاری است که برخلاف فطرت و طبیعت این غریزه باشد.[۴] بنابراین پیشگیری از نابهنجاری جنسی یعنی پیشگیری از هرآنچه برخلاف فطرت این غریزه و برخلاف کمال نهائی آن است. عوامل مختلفی در ایجاد نابهنجاری جنسی دخالت دارند. کودکی که دچار سوءاستفاده جنسی شده است، در بزرگسالی بروز برخی نابهنجاری‌های جنسی مانند بچه‌بازی و برخی کژکارکردهایی مانند اختلال واژینیسم در او محتمل است. تحقیقات برخی متخصصان بالینی نشان داده است اختلال شخصیت مرزی واکنش پیچیده‌ای به آسیب سوءاستفاده‌شدن جنسی در دوران کودکی است.[۵]

تحقیقات در کشور ما نیز نشان می‌دهد حدود ده درصد افراد جامعه به اختلالات جنسی مبتلا هستند[۶]؛ بنابراین والدین باید مراقبت کنند فرزند آنها دچار اختلالات و کژکاری‌های مرتبط با غریزه جنسی نشود.

بخش دوم) فراهم‌آوردن زمینه‌ها و عوامل تحقق اصول اساسی (راهکارهای عملیاتی)

بعد از شناخت اصول اساسی رشد و تقویت عفت جنسی، باید به راهکارهای عملی تحقق آنها اشاره کرد. این راهکارها در دو دسته جای می‌گیرند که هر کدام دو سطح دارند؛ دستهٔ اول راهکارهای ایجابی هستند که از یک‌سو زمینه‌های مناسب رشد عفت جنسی را فراهم می‌کنند و با عنوان «علل اعدادی» مطرح می‌باشند؛ از سوی دیگر عواملی هستند که نقش مستقیمی در تقویت عفت ایفا می‌کنند. دستهٔ دوم راهکارهای سلبی هستند که به فعالیت‌های سلبی و ممنوع اشاره دارند؛ این دسته نیز از یک‌سو مربوط به زدودن زمینه‌هایی است که موجب بی‌عفتی می‌شود و از سوی دیگر به موانعی اشاره دارد که راه تقویت عفت جنسی را سد می‌کند.

۱- شناخت انحراف‌های جنسی و راه‌های مقابله با آنها

هر رفتاری که برخلاف فطرت و هدف خلقت غریزه جنسی باشد، انحراف محسوب می‌شود و باید کوشید فرزند از گرفتارشدن به انحراف‌های جنسی مصون شود.

روشن است که برای تحقق این مهم، در گام نخست باید انواع رفتارها و انحراف‌های جنسی شناخته شود تا اولاً بتوان از ابتلای به آنها جلوگیری کرد؛ ثانیاً در صورت بروز بتوان با آنها مقابله نمود. در این قسمت به چند مورد شایع از این نوع انحراف‌ها و اختلال‌ها اشاره می‌کنیم و راهکارهایی برای برونرفت از آنها ارائه می‌نماییم.

الف) همجنس‌بازی: به این معناست که فرد می‌کوشد با همجنس خود به روابط جنسی بپردازد وخود را ارضا کند. [۷]

برای پیشگیری از این اختلال توجه به دو نکته لازم است:

۱) منع از تجربهٔ روابط لذت‌بخش جنسی در دوران کودکی از همجنس؛

۲) منع از ایجاد تجربه‌های ناخوشایند از جنس مخالف در دوران خردسالی.

ب) خودارضایی: خودارضایی یا استمنا آثار منفی بر روان و جسم فرد دارد و مانع تأثیر روش‌های تربیتی می‌شود. از عواملی که در پیشگیری از این بیماری مؤثر است، می‌توان به کنترل نگاه، ایجاد مشغله علمی و فکری، انجام فعالیت‌های پرتحرک، کنترل نوع غذاهای مورد استفاده، نپوشیدن لباس‌های تنگ چسبان و پلاستیکی، کنترل حس لامسه و کنترل ارتباط با محارم اشاره کرد.

ج) نظربازی: مراد از نظربازی، چشم‌چرانی و نگاه از روی لذت به نامحرم و مظاهر شهوانی است. این عمل نوعی عادت و ارضای جنسی به دنبال دارد [۸] و مقدمه‌ای است برای رفتارهای پرخطر. برای پیشگیری از این اختلال منع تماشای محرک‌های جنسی لازم است.

د)بچه‌بازی: یعنی نوجوان یا بزرگسال به کودکان تمایل جنسی کنترل‌ناپذیر دارد.[۹] والدین باید در نوع پوشش کودک دقت داشته باشند و لباس‌های سبب تحریک جنسی این‌گونه افراد را نپوشانند؛ همچنین کودک را در خلوت با افراد اجنبی قرار ندهند.

ه) تبرج و خودنمایی زنان: از دیگر نابهنجاری‌های جنسی است که در آن برخی زنان با خودنمایی و جلوه‌نمایی می‌کوشند توجه مردان را به خود جلب کنند و با این عمل به ارضای جنسی خود می‌پردازند.[۱۰] پوشیدن لباس‌های تنگ و رنگارنگ، برهنه‌کردن قسمت‌هایی از بدن مانند پا، دست‌ها، گوش‌ها و گردن، به شکل عروسک‌درآوردن کودکان دختر و...، از زیاده‌روی در مصرف غذاها و خوراکی‌های محرک، به‌ویژه در دوران نوجوانی و جوانی که این غریزه در حال شکوفایی است، توصیه می‌شود.

اختلاف و ناسازگاری والدین موجب اضطراب روحی در فرزندان می‌شود. تحقیقاتی که روی چند هزار نفر از نوجوانان بزهکار انجام شده است نشان می‌دهد، در خانواده‌هایی که . پدر و مادر کمتر است، درصد انحراف و بزهکاری فرزندان بیشتر است.

پوشش: لباس و نوع پوشش نیز، هم برای خود فرد و هم برای دیگران می‌تواند عاملی محرک باشد. انتخاب لباس‌های مناسب، غیر تنگ و متناسب با شئون اخلاقی، به کاهش تحریک کمک می‌کند. عادت به پوشش‌های نامناسب و تحریک‌کننده، بتدریج می‌تواند حیا را در وجود فرد تضعیف کند و او را به سمت رفتارهای ناهنجار سوق دهد. این مراقبت در مورد پوشش فرزندان، برای دختران حائز اهمیت بیشتری است.همچنین تاکید می‌شود که والدین در نوع پوشش خود در برابر نوجوان و کودک باید دقت فراوان کنند.

۷- کنترل حریم محرم و نامحرم

والدین باید نسبت به رعایت حریم محرم و نامحرم اهتمام داشته باشند، آموزش‌های لازم را به تناسب سن فرزندان به آنها بدهند و از حریم‌شکنی مراقبت کنند. باید تلاش شود فرزند، تجربه لذت‌بخش جنسی با جنس مخالف خود را نداشته باشد، معاشرت او با جنس مخالفش کنترل شود و معدودیت‌هایی برای او وضع شود، به تناسب سن و رشد قوای جنسی، این محدودیت‌ها باید بیشتر و دقیق‌تر شود؛ به عنوان نمونه، پوشش دختری که به سن تکلیف رسیده در مقابل نامحرم باید با رعایت حدود شرعی باشد، شوخی دختر و پسری که به سن تمییز رسیده‌اند، کنترل و حریم‌های ان تذکر داده شود. خلوت با ناهمجنس کنترل شود وتجربه روابط لذت‌بخش حذف شوند.

۸- تدبیر در پاسخ

پرسیدن سؤالاتی مانند اینکه: من از کجا آمده‌ام، یا بچه‌ها چطور به دنیا می‌آیند، یا چرا مردها بچه به دنیا نمی‌آورند، در سنین زیر هفت سال توسط کودکان شایع است. نوع پاسخ پسر از دختر نیست، بلکه به مطلق جداسازی بستر کودکان اشاره شده و بنابراین جداسازی بستر پسر از پسر و دختر از دختر را هم شامل می‌شود. در همین زمینه پیامبراکرم(صلی الله علیه و آله) می‌فرمایند:«بسترهای پسر و پسر، دختر و دخترو پسر و دختر را از ده سالگی از هم جدا کنید. [۱۸] اختلافی در این روایات نسبت به زمان جدایی بستر کودکان وجود دارد، دربرخی روایات شش‌سالگی و در برخی هفت سالگی و در برخی ده‌سالگی زمان جدایی بستر فرزندان از یکدیگر قرار داده شده است. شاید منشاء این اختلافات در نظرگرفتن شرایط کودکان ازجهت تحریک پذیری جنسی باشد.

۱۲- تمایز در فعالیت‌ها

تفکیک فعالیت‌ها و امور مرتبط با کودکان براساس جنسیت آنها می‌تواند زمینه مناسبی جهت تربیت جنسی مطلوب فراهم کند. ایجاد تمایز در فعالیت‌ها و شئون مرتبط با جنسیت فرد از جمله دستورات دینی در تربیت جنسی است. امام صادق(ع) در جواب فردی که از آراستن با طلا سؤال کردند، می‌فرمایند: « نَعَم النِّساءَوَالجواری،وَامّاالغُلامانُ فَلا؛ آراستن با طلا برای زنان و دختران آری؛ اما برای پسران خیر.» [۱۹] برخی از این تمایزات که لازم است والدین و مربیان نسبت به آنها دقت نظر لازم را داشته باشند عبارتند از:

الف) تمایز در کارها و فعالیت‌ها؛ نوع کار و فعالیتی که به کودکان واگذار می‌شود متناسب با جنسیتشان باشد.

ب) تمایز در هدیه و اسباب بازی؛ نوع اسباب بازی‌ها و هدیه‌هایی که برای کودک خریداری می‌شود باید به تناسب جنسیتش باشد.به عنوان مثال توپ و تفنگ و ماشین اسباب بازی پسرانه و عروسک و قابلمه و کاسه اسباب بازی دخترانه است.

ج)تمایز در مجالس و محافل؛ بهتر است برای بردن کودک به مجالسی مانند نماز جماعت و عروسی ومشاهد مشرفه جانب تناسب جنسیتی رعایت شود.از این جهت کودک پسر همراه با مادر وکودک دختر همراه با پدر به این‌گونه مجالس برده نشود.

تأکید در اخلاق دینی بر این است که غریزهٔ جنسی غریزه‌ای عمیق، نیرومند و دریاصفت است و هرچه بیشتر اطاعت شود، سرکش‌تر می‌شود. بر اساس این نگرش، تحریک و تهییج و آزادی بی‌قید این قوه نه‌تنها سبب اشباع وارضای درست و بهنجار آن نمی‌شود، بلکه موجب به‌وجودآمدن انحراف‌ها و آسیب‌های بی‌شماری می‌شود؛ از این رو والدین باید بکوشند تا از هر عامل به‌وجودآورندهٔ تحریک و تهییج این غریزه پرهیز کنند.

۱۳- مادر و دختر؛ پسر و پدر

بایسته است کارهای مرتبط با دختر بر عهده مادر قرارگیرد و امور و شئونات مرتبط با پسر برعهده پدر. پیامبراکرم می‌فرمایند:« اَمرُواالنساءَ فی بَناتِهنّ؛ امور دختران را به مادران آنها واگذارید.» [۲۰]

پدر روابطش را با دختر و مادر با پسر به صورت منطقی کم کند تا هرکدام از فرزندان با الگوگیری از والد همجنس خود به نقش‌های جنسیتی مرتبط با خلقت خود پرداخته و ازجهت عاطفی، شناختی و رفتاری هویت و نقش جنسیتی متناسب با خلقت خود پیدا کنند.

۱۴. حیای جنسی والدین

برخی والدین به تصورخردسال بودن فرزندان، مسائل مربوط به امور زناشویی را در برابر فرزندانشان رعایت نمی‌کنند. درحالی که این نوع رفتارها به منزله الگوهای ناهشیار عمل کرده و بر عفت جنسی فرزند تاثیرگذار است. کودک هرآنچه را می‌بیند به خاطر می‌سپارد و در ذهن او نقش می‌بندد. حضرات معصومین(ع) به این مسئله بسیار دقت نظر داشته‌اند. بوسیدن و درآغوش گرفتن و یا دیگر موارد معاشقه و ملاعبه والدین در حضور کودک و یا پوشیدن لباس‌های نیمه برهنه و زننده و تنگ تصویرهای ذهنی برای کودک ایجاد می‌کند؛ تصویرهایی که ممکن است تا مدت‌های مدیدی پایدار بماند و زمینه‌ساز بی‌عفتی شود.

۱۵- ستر عورت

پوشاندن عورت در مقابل کودک از دیگر دستورات مورد تاکید جهت تقویت عفت جنسی است. باید از هر کاری که موجب کشف عورت والدین و به طریق اولی دیگران برای کودک می‌شود پرهیز شود. از بردن کودک به حمام در حالی که والدین برهنه هستند پرهیز شود. آموزش‌های جنسی که مستلزم این نوع شناخت‌ها باشند روا نیستند. همچنین لازم است اعضای جنسی خود کودک نیز پوشانده شود. بنابراین باید در حضور دیگران و حتی خواهر و برادرهای او، عوت کودک پوشیده باشد.

۱۶- منع کنجکاوی و بازی جنسی

ممکن است کودکان به دور از چشمان والدین به کنجکاوی‌های جنسی پرداخته و بازی‌های جنسی انجام دهند. مثلا به دور از چشمان والدین لباس یکدیگر را در آورند و با اعضای جنسی یکدیگر بازی کنند. برای پرهیز دادن از چنین رفتارهایی از تنها گذاشتن کودکان جلوگیری شود. همچنین رفتارها و بازی‌های کودکان به صورت غیر مستقیم کنترل شده و از بازی‌هایی که جنبه جنسی دارند منع شوند. درموارد وقوع این‌گونه بازی‌ها نیز با ملایمت، زشت بودن این رفتارها توضیح داده شود.

۱۷- پیشگیری از سوءاستفاده جنسی

تحقیقات نشان داده بسیاری از نابهنجاری‌های جنسی ریشه در آسیب‌های روحی دارند.[۳۱]

برخی متخصصان بالینی طبق تحقیقاتی که انجام داده‌اند معتقدند بسیاری از اختلالات جنسی ناشی از چنین آسیب‌هایی است. اختلال شخصیت مرزی واکنش پیچیده‌ای به آسیب سوءاستفاده شدن جنسی در دوران کودکی است[۳۲] همچنین برخی کژکاری‌های جنسی مانند واژینیسم (مقاربت دردناک) گاهی ریشه در همین مسئله دارد.[۳۳]

بنابراین لازم است روابط کودک با غریبه‌ها و حتی آشنایان کنترل شود و اطلاعاتی کلی پیرامون چگونگی تعامل با دیگران به فرزند داده شود.

باید این‌گونه مسائل تحت عناوینی مانند حیا و عفاف توضیح داده شوند. والدین باید به کودکان خود بیاموزند که هیچ گاه نباید به کسی اجازه دهند لباسشان را درآورد و یا با اعضای جنسی‌شان بازی کند.

۱۸- منع بوسیدن، در آغوش گرفتن و بازی با اعضای جنسی

از بوسیدن و درآغوش گرفتن کودکان در سنین شش و هفت سالگی به بعد توسط افراد غیر و نامحرم باید خودداری شود. در حدیثی امام کاظم(ع) می‌فرمایند:«وقتی دختربه شش‌سالگی رسید، جایز نیست مردی که محرم او نیست او را ببوسد و درآغوش بگیرد.» [۳۴]

همچنین از بوسیدن لب‌ها و دهان فرزندی که دوران صغارت را پشت سر گذاشته باید پرهیز شود.

برخی والدین به تصورخردسال بودن فرزندان، مسائل مربوط به امور زناشویی را در برابر فرزندانشان رعایت نمی‌کنند. درحالی که این نوع رفتارها به منزله الگوهای ناهشیار عمل کرده و بر عفت جنسی فرزند تاثیرگذار است. کودک هرآنچه را می‌بیند به خاطر می‌سپارد و در ذهن او نقش می‌بندد.

۱۹- مبدل پوشی ممنوع

امیر المؤمنین(ع) می‌فرمایند: « لَعَنَ اللهُ المُتَشَبِّهینَ مِن الرِّجالِ بِالنِّساءِ وَلَعَنَ المُتَشَبِّهاتِ مِنَ النِّساءِبالرِّجالِ؛ خدا لعنت کند مردانی را که خود را شبیه زنان می‌کنند و زنانی که خود را شبیه مردان می‌سازند.» [۳۵] مبادرت به چنین رفتارهایی آسیب‌های جنسی را در پی خواهد داشت. به گفته محققان، یکی از اختلالات جنسی یادگارپرستی همراه با مبدل پوشی است[۳۶]، این اختلال در مردان یافت می‌شود به این صورت که مرد علاقه غیرقابل کنترلی برای پوشیدن لباس‌های زنانه دارد و از این طریق ارضای جنسی می‌شود. این اختلال اغلب با استمناء و خیال پردازی‌های جنسی همراه است. [۳۷] روان شناسان بالینی معتقدند اغلب افرادی که دچا این نوع اختلال می‌شوند معمولا مبدل پوشی را در دوران کودکی تجربه کرده‌اند.[۳۸] بنابراین لازم است والدین از هر گونه مبدل پوشی چه از روی تفریح و چه از روی شوخی و برای شادکردن فرزند پرهیز کنند.

نتیجه

ایجاد و تقویت عفت جنسی در فرزندان، فرآیندی تدریجی، هوشمندانه و مستلزم آگاهی، برنامه‌ریزی و عمل هماهنگ والدین است. این مهم با پایبندی به اصول بنیادین پنج‌گانه شامل پیشگیری از تحریک، شکل‌دهی هویت جنسی فطری، تحکیم دینداری، تقویت حیا و پیشگیری از نابهنجاری‌های جنسی آغاز می‌شود. سپس باید به‌کارگیری راهکارهای عملی ایجابی و سلبی در همه ابعاد زندگی، محقق شوند. از جمله از طریق مراقبت‌های ذهنی والدین در هنگام انعقاد نطفه، سازگاری والدین، مدیریت و کنترل دقیق محتوای شنیدنی‌ها، دیدنی‌ها، خواندنی‌ها، خوردنی‌ها و پوشیدنی‌های محرک، الزام به رعایت حریم محرو م و نامحرم، آموزش مسائل شرعی متناسب با سن، تدبیر در پاسخ به سؤالات جنسی، تفکیک جنسیتی در بستر، در فعالیت‌ها و نقش‌ها و در پوشش، پوشیدگی اعضای جنسی و روابط جنسی و پیشگیری جدی از هرگونه سوءاستفاده، کنجکاوی و بازی جنسی، امکان تحقق اصول پیش گفته باید فراهم شود.

منابع جهت مطالعه بیشتر:

۱- شهریاری، روح الله، الگوی تربیت جنسی با رویکرد اسلامی، فصلنامه تربیت تبلیغی، ۱۳۹۵، ش۱۳ و ۱۴، صص۳۸-۵.
۲- فقیهی، علی نقی، خانواده و شیوه‌های تربیت جنسی کودکان، مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، فصلنامه تربیت تبلیغی، ۱۳۹۵، ش۱۳ و ۱۴، صص۶۲- ۳۹.

پی نوشت‌ها:

۱. مطهری، مرتضی، اصول فلسفه و روش رئالیسم، تهران، صدرا، چاپ هفدهم، ۱۳۹۱، ص ۱۰۷.
۲. پسندیده، عباس، گنجینه‌های شرم (نگاهی نو به مفهوم حیا)، دارالحدیث، قم، ۱۳۸۶، ص ۱۰.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم، مصحح: سید مهدی رجایی، تهران، دارالکتب الإسلامیه، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ق، ص۳۶۱.
۴. مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق در قرآن، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)،چاپ پنجم،۱۳۹۱، ج۲، ص ۲۱۰.
۵.هالجین، ریچارد پی و سوزان کراس و یتبورن، آسیب شناسی روانی، مترجم یحیی سیدمحمدی، تهران، نشر روان، چاپ یازدهم، ۱۳۹۲، ج۲، ص ۲۰۲.
۶. متقی فر، غلامرضا، درآمدی برنظام اخلاق جنسی در اسلام، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، چاپ دوم، ۱۳۸۹، ص ۲۶.
۷.همان، ص ۲۰۵.
۸. همان، ص ۲۱۱.
۹.هالجین، ریچارد پی و سوزان کراس و یتبورن، همان، ج۲، ص ۷.
۱۰. متقی فر، همان، ص۲۱۶.
۱۱.هالجین، ریچارد پی و سوزان کراس و یتبورن، همان، ج۲، ص ۱۳.
۱۲ و ۱۳. صدوق، ابن بابویه، محمدبن علی، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه المدرسین،۱۴۰۴ق، ج۳،ص ۵۵۱.
۱۴ و ۱۵.اکبری، ابوالقاسم، عوامل ناسازگاری کودک ونوجوان، [بی جا]، رشد وتوسعه، چاپ اول،۱۳۸۴، ص ۴۷.
۱۶.فقیهی، علی نقی، تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش‌ها، از منظر قرآن وحدیث، قم، دارالحدیث، چاپ پنجم،۱۳۹۱، ص ۱۲۹.
۱۷. متقی فر، همان، ص ۲۰۶.
۱۸. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، الوفا، ۱۴۰۴ق، ج ۱۰۴، ص ۹۶.
۱۹. مجلسی، همان، ج۶۶، ص ۵۴۰.
۲۰. متقی هندی، کنزالعمال، بیروت، مکتبه التراث الاسلامی، ۱۳۹۷ق، ج۱۶، ص ۳۰۹.
۲۱ و ۲۲ و ۲۳.هالجین، ریچارد پی و سوزان کراس و یتبورن، همان، ج۲، ص ۲۰۲.
۲۴. حرعاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البیت(ع) لاحیاءالتراث،۱۴۰۹ق، ج۱۴، ص ۱۷۰.
۲۵.حرعاملی،همان،ج ۲۰، ص۲۲۱.
۲۶ و ۲۷ و ۲۸. هالجین، ریچارد پی و سوزان کراس و یتبورن، همان، ج۲، ص ۲۰۲.

چراغ راه

شما با کتاب خدا بصیرت پیدا می‌کنید

قال‌الامام علی(ع): «کتاب‌الله تبصرون به، و تنطقون به، و تسمعون به، و ینطق بعضه ببعض، و یشهد بعضه علی بعض، ولا یختلف فی‌الله، و لا یخالف بصاحبه عن‌الله»

امام علی(ع) فرمود: «شما با کتاب خدا بصیرت پیدا می‌کنید، و با آن نطق می‌کنید، و با آن می‌شنوید، و آیه‌ای، آیه دیگر را تفسیر می‌کند، و آیه‌ای گواه آیه دیگر است، اختلافی در آن یافت نمی‌شود، و سالک و رهرو راه خدا را در اشتباه نمی‌اندازد.»[۱]

۱- نهج‌البلاغه- خطبه ۱۳۳

حکایت خوبان

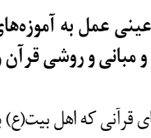

لزوم پرهیز از تفسیر به رأی، تشبیه قیاس و جدال در دین

شیخ صدوق به سند خود از امام رضا(ع) به نقل از پدرانشان از رسول خدا(ص) نقل می‌کند که ایشان از خداوند نقل نموده است که: آن کس که به رأی خود کلام مرا تفسیر کند، به من ایمان نیاورده است که و آن کس که مرا به خلقم تشبیه کند، مرا نشناخته است و آن کس که قیاس را در دینم به کار گیرد، بر دین من نیست.[۱] همچنین شیخ صدوق از رسول خدا(ص) نقل می‌کند که حضرت فرمود: خداوند جدال‌کنندگان در دین الهی را بر زبان هفتاد پیامبر لعنت نموده و هر کس در آیات الهی جدال کند کفر ورزیده و هر کس قرآن را به رأی خود تفسیر کند به خدا دروغ بسته است، و هر کس که بدون علم و آگاهی برای مردم فتوا صادر نماید، فرشتگان آسمان‌ها و زمین او را لعنت می‌کنند.[۲]

۱- توحید صدوق، باب ۱، ص ۳۷
۲- همان، ج ۱، ص ۲۵۴

پرسش و پاسخ

اصول، مبانی و روش تفسیر اهل‌بیت(ع) (۲)

پرسش:

اهل بیت پیامبر اکرم(ص) که خود تجسم عینی عمل به آموزه‌های وحیانی قرآن کریم بودند، چگونه و با چه اصول و مبانی و روشی قرآن را برای مخاطبان خود تفسیر می‌کردند؟ پاسخ:

در بخش نخست پاسخ به این سوال به دو مبنای قرآنی که اهل بیت(ع) بر اساس آیات قرآن به آنها استناد می‌کرده‌اند، شامل: ۱- قرآن کتابی است که به زبان مردم خود نازل شده است. ۲- قرآن کلام خداست نه کلام بشر پرداختیم. اینک در ادامه دنباله مطلب مرا پی می‌گیریم.

۳- التزام به وحی بیانی و تفصیلی

سومین مبنای تفسیر قرآن اهل بیت(ع)، التزام به وحی بیانی و تفصیلی است. آیات قرآن در بسیاری از موارد، به صورت کلی آمده است و تفصیل آن در قرآن نیامده است. همچنین در موارد فراوانی، آیات قرآن وجوه مختلفی را پذیرا است. در این دو گروه از آیات، ما فقط سخن کسانی که با وحی ارتباط دارند و معصومانه سخن می‌گوید، حجت قاطع است. خداوند با ولی بیانی «ثم ان علینا بیانه»، همچنین بیان و توضیح دادن قرآن هم با ما است (قیامت - ۱۹) آنچه را که لازم بوده به پیامبرش آموخته و آن حضرت نیز برای مردم بیان کرده است. امام باقر(ع) فرمود: «خداوند در قرآن فرمان خواندن نماز را بر پیامبر(ص) نازل کرد، ولی در مورد سه رکعت یا چهار رکعت بودن آن، سخنی به میان نیاورد و پیامبر اکرم(ص) آن را تفسیر کرد.»(بحارالانوار، ج ۳۵، ص ۲۱۱)

امام علی(ع) در احتجاج با خوارج با اشاره به ذو وجوه بودن برخی از آیات قرآن به ابن عباس فرمود: «لا تخاصمهم بالقرآن، فانّ القرآن حمال ذووجوه، تقول و یقولون، ولکن حاججهم بالسنه، فانهم لن یجدوا عنها محیصا» با خوارج با قرآن مناقشه نکن، چرا که قرآن (برخی آیاتش) دارای وجوه معانی مختلفی است، تو می‌گویی و آنها هم (با آیات دیگر) می‌گویند، اما با آنان با سنت پیامبر(ص) احتجاج و مناقشه کن چرا که در این صورت هیچ‌گونه گریزگاهی را نخواهند یافت.(نهج‌البلاغه- نامه ۷۷) بنابراین اهل بیت(ع) تفصیل موارد مجمل قرآن و نیز وجه صحیح از وجوه محتمل آیات متشابه قرآن را با استناد به احادیث و سنت پیامبر اکرم(ص) بیان می‌کردند. امام صادق(ع) می‌فرماید: «چنان‌که (در تفسیر قرآن) به رای خود سخن بگوییم از هلاک‌شوندگان خواهیم بود. آنچه می‌گوییم، همه آثار و گنجینه‌های دانشی است که پدران ما، یک به یک از رسول خدا(ص) اندوخته‌اند.» (بصائرالدرجات، ص ۳۱۹)

۴- یاری جستن از قواعد عقلی

چهارمین مبنای تفسیر قرآن اهل بیت(ع) یاری جستن از قواعد و استلزامات عقلی است. خداوند مردم را با دو رسول راهنمایی کرده است. رسول ظاهری(پیامبران) و رسول باطنی(عقل).

قرآن کریم اندیشه‌مداری و خردورزی را ستوده، و به عکس، سطحی‌نگری و عدم تعقل را بسیار نکوهیده است تا جایی که جمله «افلا تعقلون» ترجیع‌بند بسیاری از آیات قرآن در خطاب و عتاب با انسان است. از این رو قرآن کریم که ره‌آورد رسول ظاهری(پیامبر(ص)) است، هیچ‌گاه با رهاورد رسول باطنی(عقل) مخالف نخواهد بود. کلما حکم به العقل، حکم به الشرع و کلماحکم به الشرع حکم به العقل» بنابراین پیوند میان عقل و شرع هم سنخ و ناگسستنی است. بر این اساس چه بسا برخی از آیات قرآن کریم، تنها با استناد به قواعد و الزامات عقلی قابل تفسیر باشند و عدم توجه به قواعد قطعی عقلی، انحراف در تفسیر را موجب شود.

۵- جاودانگی قرآن

پنجمین مبنای تفسیر قرآن اهل بیت(ع) جاودانگی آموزه‌های وحیانی قرآن کریم تا روز قیامت است. قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی است که برای هدایت الهی بشر و حجت قاطع از زمان نزول تا آستانه روز قیامت آمده است. از این رو باید بتواند تا روز قیامت نقش هدایتگر خویش را در میان نسل‌ها در عصرهای مختلف ایفا کند. با توجه به این مبنا آیات قرآن دارای باطنی عمیق است، به طوری که برای همه انسان‌ها در همه زمان‌ها و مکان‌ها حیات‌بخش و راه‌گشا بوده و خواهد بود.

امام باقر(ع) می‌فرماید: «اگر این‌طور باشد که وقتی آیه‌ای درباره قومی نازل شد، پس از آنکه آن قوم مردند، آن آیه نیز بمیرد، از قرآن چیزی باقی نمی‌ماند، لکن همه قرآن تا آسمان‌ها و زمین هست جاری است.» (تفسیرالعیاشی، ج ۱، ص ۱۱) همچنین امام صادق(ع) می‌فرماید: «قرآن تاویلی دارد که بسان روز و شب و مه و مهر در جریان است.» (بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۷۹)

(ادامه دارد)

سلوک عارفانه

نوشتن تفسیر برای هر صنفی راهکاری برای مهجوریت‌زدایی از قرآن

«برای هر صنفی باید یک تفسیر نوشت. مثلا برای بازاری‌ها یک تفسیر، آیاتی را که مربوط به تجارت و داد و ستد و حق و ناحق مردم است، کم‌فروشی، حق و ناحق، تنظیم اسناد تجاری، همه را در قرآن آیه داریم. برای سیاسیون یک سری آیات سیاسی، برای خانواده‌ها صدها آیه راجع به مسائل خانواده داریم. یعنی باید برای هر قشری یک تفسیر نوشته شود که آن آیاتی که به آن بیشتر نیاز دارد گفته شود. اینها راه‌های است که قرآن از مهجوریت بیرون می‌آید.»[۱]

۱- راه‌های مهجوریت‌زدایی از قرآن، حجت‌الاسلام محسن قرائتی، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، مورخ ۱۳۹۱/۴/۸